

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА**

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з наукової роботи
Українського державного
університету імені
Михайла Драгоманова,
доктор фізико-математичних наук
професор

Г.М. Торбін
2025 р.

ПРОГРАМА

**вступного випробування зі спеціальності
для вступників на третій (освітньо-науковий) рівень вищої освіти
для здобуття наукового ступеня доктора філософії (PhD)
галузь знань В Культура, мистецтво та гуманітарні науки
спеціальність В9 Історія та археологія**

Київ — 2025 —

Програма вступного іспиту в аспірантуру з історії та археології для здобувачів наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю В9 Історія та археологія. – К.: УДУ імені Михайла Драгоманова, 2025.

Укладачі:

Кандидат історичних наук, доцент Візер Світлана Олександрівна, завідувач кафедри історії та етнології України УДУ імені Михайла Драгоманова;

Доктор історичних наук, професор Доценко Віктор Олегович, професор кафедри всесвітньої історії та археології УДУ імені Михайла Драгоманова;

Доктор історичних наук, професор Журба Михайло Анатолійович, завідувач кафедри всесвітньої історії та археології УДУ імені Михайла Драгоманова;

Доктор історичних наук, професор Потильчак Олександр Валентинович, завідувач кафедри джерелознавства та спеціальних історичних дисциплін.

Рекомендовано Вченою радою Історичного факультету УДУ імені Михайла Драгоманова
(протокол № 8 від 20 березня 2025 р.)

Гарант ОП

Михайло ЖУРБА

Декан історичного факультету

Тетяна МЕЛЕЩЕНКО

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Фахове вступне випробування з історії та археології має на меті виявити теоретичні знання, вміння та практичні навички абітурієнтів, які вступають на навчання до Українського державного університету імені Михайла Драгоманова за рівнем вищої освіти «доктор філософії» на спеціальність В9 – «Історія та археологія».

Програма фахового вступного випробування містить перелік знанневих компонентів з археології, історії України, всесвітньої історії, історіографії та джерелознавства, що складають основу фахових знань, умінь і навичок магістра за спеціальністю В9 – «Історія та археологія».

Вимоги до знань та умінь абітурієнта. Під час фахового випробування оцінюється рівень розуміння історичного процесу та знання абітурієнтом фактичного історичного матеріалу. Основною метою вступного випробування є перевірка сформованості в абітурієнтів історичного мислення, універсальних і глибоких знань з вітчизняної та всесвітньої історії, умінь професійно використовувати їх у науковій діяльності.

Учасники вступного випробування з історії та археології для вступу на навчання за третім рівнем вищої освіти «доктор філософії» за спеціальністю В9 – «Історія та археологія» на базі освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр», мають *знати*:

- основні процеси, явища та факти вітчизняної і всесвітньої історії та археології;
- проблеми етногенезу українського народу та інших значних етнічних груп і народів Європи та світу;
- витоки становлення й розвитку державності як історичної форми організації суспільства, зокрема, вітчизняної державності;
- особливості соціально-економічних і політичних процесів в Україні та світі в різні періоди історичного розвитку;
- характерні риси становлення політичної системи суспільства;
- культурологічні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії, взаємовплив культур;
- місце історичних особистостей в суспільстві та їх вплив на історичний процес;
- передумови, причини та характер впливу зовнішньополітичних чинників на внутрішні процеси в Україні та країнах світу, їх міжнародний статус;
- основні тенденції розвитку країн на сучасному етапі;
- концептуальні підходи вітчизняної та зарубіжної історіографії до вивчення проблем історії України, всесвітньої історії та археології;
- основи теорії про предмет, завдання, структуру, історичного джерелознавства, поняття історичного джерела, основи класифікації історичних джерел;
- теоретичні основи методики пошуку, опрацювання і використання історичних джерел;
- особливості речових, зображальних, усних, лінгвістичних та писемних історичних джерел.

Мають *уміти*:

- застосовувати отримані теоретичні знання про методологію та методи історичних досліджень, володіти та вільно використовувати методи історичних досліджень;
- вільно оперувати категоріально-понятійним апаратом історичної науки та археології;
- класифікувати відібрані для дослідження історичні джерела;
- застосовувати елементи джерелознавчої критики;
- застосовувати на практиці методiku пошуку, опрацювання і використання основних груп історичних джерел;
- розкривати суть та закономірності історичних суспільно-політичних та економічних явищ, виокремлювати їх складові частини та ознаки, аналізувати причини та наслідки;
- встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між історичними подіями;
- давати обґрунтовану об'єктивну оцінку історичним діячам та явищам;
- визначати та характеризувати основні тенденції розвитку історичного процесу;
- працювати з наративними та документальними історичними джерелами;
- організовувати та здійснювати основи польових та теоретичних археологічних досліджень.

Структура вступного фахового випробування. Вступне випробування з історії та археології проводиться у формі усного екзамену. Екзаменаційні білети вміщують 3 питання, що охоплюють теоретичний зміст і повний навчальний компонент курсів історії України, всесвітньої історії, археології та джерелознавства.

Критерії оцінювання знань абітурієнта на вступному фаховому випробуванні.

Оцінювання відповідей абітурієнтів на усному вступному випробуванні з історії та археології проводиться за шкалою оцінювання від 100 до 200 балів. Кількісна та якісна характеристика виявлених теоретичних знань та практичних умінь і навичок вступників передбачає чотири рівні: низький (100-123 бали); задовільний (124-149 балів); достатній (150-174 бали) та високий рівень (175- 200 балів). Оцінка знань проводиться за наступною шкалою:

За шкалою університету	Визначення	Характеристика відповідей абітурієнта
<i>100-123 Бали</i>	<i>Низький</i>	Відповідь на питання білету не повністю відповідає змісту програмного матеріалу і свідчить про нерозуміння абітурієнтом його основних положень. Повністю відсутнє вміння розмірковувати.
<i>124-149 Балів</i>	<i>Задовільний</i>	Відповідь на питання білета вірна, але неповна. Абітурієнт в цілому володіє фактичним матеріалом, але не в повному програмному обсязі, не вміє аналізувати події та явища, робити обґрунтовані висновки. Відповідь не має узагальнюючого характеру, допускаються окремі помилки і неточні формулювання.

150-174 Балів	Достатній	Відповідь на питання білету вірна і ґрунтовна (але не максимально повна) відповідь на запитання, у якій абітурієнт використав відомі йому фактичні знання, базові історичні поняття, виявив здібність до аналізу історичних подій, вміння робити необхідні висновки. При цьому, відповідь не носить узагальнюючого характеру, містить окремі неточності і несуттєві помилки.
175-200 Балів	Високий	Відповідь на питання білету повна, вірна, ґрунтовна та аргументована. Теоретично правильний і логічно обґрунтований виклад матеріалу, при якому абітурієнт повно і глибоко використав відомі йому фактичні знання, виявив здібність аналізувати історичні події та факти, давати оцінку історичним постатям, чітко формулювати висновки та узагальнення, вільно оперувати базовим категоріями та поняттями історичної науки.

Якщо абітурієнт під час фахового вступного випробування набрав менше 160 балів, то він не допускається до участі в конкурсному відборі до УДУ імені Михайла Драгоманова. Оцінювання рівня знань абітурієнтів проводиться кожним із членів предметної комісії окремо, відповідно до критеріїв оцінювання. Загальний бал оцінювання рівня знань абітурієнта виводиться за результатами обговорення членами комісії особистих оцінок відповідей абітурієнтів. Бали (оцінки) вступного фахового випробування виголошуються головою предметної комісії усім абітурієнтам, які брали участь у вступному випробуванні, після його завершення.

ЗМІСТ ПРОГРАМИ ФАХОВОГО ВСТУПНОГО ВИПРОБУВАННЯ

Розділ 1. ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

1.1. Давня історія України

Джерела вивчення давньої історії України. Сучасна історіографія давньої історії України. Поява людини на території України. Первинні форми соціальної організації. Рід. Мезоліт. Неолітична виробнича революція. Трипільські енеолітичні племена та їхні сусіди у V-III тис. до н.е. Сучасна історіографія походження та розселення трипільських племен.

Племена раннього залізного віку на території України. Розселення киммерійців у X-VII ст. до н.е. Племена чорноліської археологічної культури. Велика Скіфія V-IV ст. до н.е. Мала Скіфія у Криму і Північному Причорномор'ї III ст. до н.е. – III ст. н.е. Сармати. Автохтонні племена Лісостепової та Лісової зони.

Грецька колонізація Північного Причорномор'я і Криму. Боспорське царство. Причини виникнення античних міст-полісів на території Північного Причорномор'я і в Тавриді – Криму. Періодизація історії міст-держав. Державний і соціальний лад, розвиток господарства, духовний світ міст-полісів. Боспорське царство.

Праслов'яни, слов'яни та праукраїнці (III ст. до н.е. – VII ст.) Початок етногенетичного процесу зародження праукраїнства в племенах зарубинецької та черняхівської, пеньківської, празької, колочинської культур (V-VII ст.). Праукраїнське антське державне об'єднання. Аварський каганат.

Походження українського народу. Теорії походження українців вчених XIX – початку XX ст. Сучасні погляди на походження українського народу В. Борисенка, Л. Залізняка, В. Барана, В. Пономарьова та ін. вчених.

1.2. Середньовічна історія України

Основні джерела вивчення середньовічної історії України. Актуальні питання історіографії середньовічної історії України. Особливості об'єднавчого процесу руських племен. Утворення Середньодніпровської Русі з центром у Києві (VIII – початок 80-х рр. IX ст.). Київська Русь в період політичної єдності (80-ті рр. IX – перша третина XII ст.). Зовнішні загрози та інтеграційні процеси. Русь-Україна в удільний період. Монголо-татарське нашествя. Етнічні процеси. Культура. Історичне значення Київської Русі. Галицько-Волинська держава (князівство) – спадкоємниця Київської Русі (1238-1264 рр.). Основні вектори розвитку Руського королівства в другій половині XIII – першій чверті XIV ст.

Боротьба Литви, Польщі та Угорщини за галицьку спадщину (1325-1350 ті рр.). Вхід частина українських земель до складу Великого князівства Литовського та Королівства Польського. Руські удільні князівства другої половини XIV – XV ст. Північна Буковина і Закарпаття в XVI – першій половині XVI ст. Соціально-економічний розвиток українських земель. Крим і Північне Причорномор'я у XIV – XVI ст. Утворення Кримського ханства.

Особливості конфесійних та культурних процесів на українських землях

1.3. Історія України раннього нового часу

Основні джерела вивчення ранньої нової історії України. Актуальні питання історіографії ранньомовної історії України. Люблінська унія 1569 р. Утворення Речі Посполитої, українські землі в складі нового державного утворення. Адміністративно-територіальний устрій українських земель у складі Речі Посполитої, система політичної влади. Основні верстви суспільства: князі, шляхта, духовенство, міщани, селяни, козацтво.

Козацтво України: теорії походження, становлення і формування в окремий суспільний стан (середина XV – кінець XVI ст.). Запорозька Січ. Створення реєстрового війська. Конфесійна ситуація наприкінці XVI – в першій половині XVII ст. Участь козаків у війнах за межами України та становлення українських збройних сил в першій половині XVII ст. Запорозька Січ, Кримське ханство і Туреччина у першій половині XVII ст. Участь козаків у Хотинській війні 1620-1621 рр. Козацтво в боротьбі за визнання станових прав в Речі Посполитій першої половини XVII ст.

Українська національна революція середини XVII ст. Революційний 1648 р. і створення нової Української держави. Б. Хмельницький. Продовження війни за незалежність (1649-1657 рр.). Соціально-економічні зміни у перші роки національно-визвольної війни. Боротьба за збереження української державності 1657 – 1676 рр. І. Виговський. Українсько-московська війна 1658 – 1659 рр. Політика гетьманів П. Дорошенка, Д. Многогрішного та І. Самойловича. Відсіч турецько-татарської агресії і боротьба за визволення південних українських земель в останній чверті XVII ст.

Державний устрій і соціально-економічний розвиток України в другій половині XVII ст. Наступ царизму на державний устрій України. Культура України другої половини XVII ст.

Становище України наприкінці XVII – на початку XVIII ст. Повстання І. Мазепи. Діяльність уряду П. Орлика в екзилі (1710-1714 рр.) Посилення наступу царизму на права Гетьманщини в 1708-1727 рр.

Останні успіхи старшини у збереженні автономії України (1727-1764 рр.) Зведення Гетьманщини і Слобожанщини до стану окраїн Російської держави. Нова Запорозька Січ 1734-1775 рр. Історична доля Криму, Північного Причорномор'я, Приазов'я, Правобережної України і Західної Волині. Соціально-економічний розвиток українських земель у XVIII ст. Соціальні та національні рухи у XVIII ст. Еволюція суспільно-політичної думки у XVIII ст. Культура України XVIII ст.

1.4. Нова історія України

Основні джерела вивчення нової історії України. Актуальні питання історіографії нової історії України. Соціально-політичне становище й адміністративно-територіальний устрій українських земель у складі Російської та Австрійської імперій.

Адміністративно-територіальний устрій, політична система та соціально-економічні відносини на українських землях в складі Російської та Австрійської імперій в першій половині XIX ст. Початок модерного націотворення у першій

половині XIX ст. Рух декабристів в Україні. Активізація українського національного руху в першій половині XIX ст. Кирило-Мефодіївське товариство.

Національно-духовне піднесення в українських землях у складі Австрійської імперії. Роль греко-католицького духовенства в політичному і культурному житті краю. «Руська трійця». Революція 1848-1849 рр. в Австрійській імперії та її вплив на соціально-політичну ситуацію в Західній Україні, діяльність «Головної Руської Ради».

Відміна кріпацтва в Російській імперії та реформи в другій половині XIX ст. Модернізація промисловості в другій половині XIX ст. Зміни у соціальній та національній структурі української нації другої половини XIX ст. Суспільно-політичний та національний рухи у другій половині XIX ст. Громадівський рух. Російські суспільно-політичні течії в Україні. Польський, єврейський та кримськотатарський рухи в Україні.

Суспільно-політичне життя і український національний рух в західноукраїнських землях другої половини XIX ст. Народовський рух. Перші політичні партії.

Україна на початку XX ст. в складі Російської та Австро-Угорської імперій: відмінності в державно-політичній структурі, економічний розвиток, особливості національного та релігійного складу населення. Вплив революції 1905-1907 рр. на активізацію національно-визвольного руху. Український національний рух і його опоненти в умовах пореволюційної (столипінської) реакції 1907–1914 рр. Політичне життя українців в Австро-Угорській імперії.

Українська культура XIX – початку XX ст.

1.5. Новітня історія України

Основні джерела вивчення новітньої історії України. Актуальні питання історіографії новітньої історії України. Українські землі під час Першої світової війни 1914-1918 рр., українське питання в планах воюючих сторін, головні бойові дії на території України. Ставлення провідних українських політичних сил до війни. Утворення Загальної Української Ради, Союзу Визволення України. Українські січові стрільці. Російський окупаційний режим в Західній Україні.

Українська революція: передумови, основні рушійні сили, періодизація. Лютнева революція в Росії та її вплив на Україну. Піднесення українського національно-визвольного руху після повалення самодержавства. Утворення Української Центральної Ради. Боротьба за автономію України. Перетворення Центральної Ради на український революційний парламент, її універсали як програмові документи. Створення органу виконавчої влади – Генерального секретаріату. Державотворча діяльність. Стосунки Центральної Ради з Тимчасовим урядом.

Більшовики і український національно-визвольний рух. Жовтневий переворот у Петрограді, встановлення більшовицької диктатури. Ставлення українських політичних сил, проголошення утворення Української Народної Республіки (УНР). Взаємини між більшовицьким урядом та УЦР. Зовнішня політика УНР. Кримськотатарський національний рух. Курултай і Кримська Народна Республіка. Перший Всеукраїнський з'їзд рад у Харкові в грудні 1917

р. і проголошення радянської влади Україні. Війна Радянської Росії проти УНР наприкінці 1917 – на початку 1918 рр. Бій під Крутами. Проголошення незалежності УНР. Більшовицький окупаційний режим в Україні на початку 1918 р. Берестейський мирний договір УНР з Німеччиною та Австро-Угорщиною. Фактична окупація Наддніпрянщини, повалення радянської влади. Українська держава гетьмана Павла Скоропадського (квітень – грудень 1918 р.). Соціальна база гетьманського режиму, його стосунки з німецькими окупантами. Опозиційні сили. Політика гетьманського уряду в галузі державного управління, економіки, культури. Дипломатія гетьмана П. Скоропадського.

Відновлення УНР і прихід до влади Директорії, ідеологічні засади її внутрішньої та зовнішньої політики. Аграрне питання, економічна криза, дезорганізація державного управління. Збройні формування Директорії. Роль В. Винниченка та С. Петлюри у визвольних змаганнях. Інтервенція Антанти на Півдні України.

Розпад Австро-Угорської імперії та утворення Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР), засади її державного устрою. Українська Галицька Армія (УГА). Збройна боротьба ЗУНР проти польської агресії у 1918- 1919 рр. Злука ЗУНР з УНР, трансформація ЗУНР на Західну область УНР (ЗОУНР). Окупація Польщею Галичини.

Друга війна Радянської Росії проти УНР і встановлення радянської влади у 1919 р. Політика воєнного комунізму, продовольча диктатура. Окупація Наддніпрянщини білогвардійцями в другій половині 1919 р. Партизанські рухи в Україні. Махновщина. Відновлення радянської влади в Україні взимку 1919-1920 рр. Варшавський договір між УНР і Польщею, радянсько-польська війна 1920 р., Ризький мирний договір 1921 р. Остаточний розгром білого руху більшовицькими військами у Північному Причорномор'ї у 1920 р.

Культура. Освіта. Церква в Україні у 1917-1921 рр. Освітня політика українських урядів у добу національної революції 1917-1921 рр. Український церковний рух першої третини ХХ ст.

Українське питання в міжнародних відносинах після Першої світової війни. Окупація та поділ західноукраїнських земель між Польщею, Чехословаччиною, Румунією.

Становлення комуністичного режиму в УСРР в 20-х рр. ХХ ст. Українська Соціалістична Радянська Республіка (УСРР), її державний лад, політичний режим, адміністративно-територіальний устрій, особливості соціальної структури у 1920-х рр. Вхід УСРР до складу Союзу Радянських Соціалістичних Республік (СРСР).

Криза політики воєнного комунізму. Голодомор 1921-1923 рр. Нова економічна політика (НЕП), передумови її запровадження й особливості в Україні. Згорання НЕПу.

Українізація: причини, хід, керівні діячі, досягнення. Українізація державного апарату, науково-просвітницьких закладів. Кампанія з ліквідації неписьменності. Опір українізації та її згорання. Український націонал-комунізм: «хвильовизм», «шумськизм», «волобуєвщина».

Індустріалізація та її соціальні наслідки. Колективізація селянства: передумови, початок суцільної колективізації, ліквідація куркульства, селянські протести проти колективізації, їх форми і масштаби, соціальні наслідки

колективізації. Голодомор 1932-1933 рр. як геноцид української нації, його демографічні та соціокультурні наслідки.

Сталінський тоталітарний режим. Масові репресії в Україні: основні етапи. Справа «Спілки визволення України» і знищення української інтелігенції, переслідування опозиціонерів і партійні чистки, «єжовщина» («Великий терор» 1937-1938 рр.). Ідеологічне обґрунтування масових репресій.

Західноукраїнські землі у складі відродженої Речі Посполитої. Ставлення польського уряду до українського питання. Осадництво. Пацифікації. Соціально-економічне становище західноукраїнського населення: аграрне питання, кооперативний рух. Інтелігенція як провідна верства суспільства. Українські політичні партії: Українське національно-демократичне об'єднання (УНДО), Комуністична партія Західної України (КПЗУ). Роль греко-католицької церкви в громадсько-політичному житті, митрополит Андрей Шептицький. Ідеологія українського інтегрального націоналізму. Утворення Організації Українських Націоналістів (ОУН), її провідники, цілі та методи діяльності; фракції бандерівців і мельниківців.

Соціально-економічне та суспільно-політичне становище українського населення Чехословаччини та Румунії у 20-ті–30-ті рр. XX ст. Українська політична еміграція в 1920 – 1930-х рр.

Стан української культури у 1920-ті та 1930-ті рр. Новації в літературі, мистецтві, науці, освіті. «Розстріляне відродження». Релігійне життя в українських землях у 20-ті–30-ті рр. XX ст.: православне духівництво в радянській Україні, Українська автокефальна православна церква, Українська греко-католицька церква в Речі Посполитій.

Українське питання в міжнародних відносинах напередодні Другої світової війни 1939-1945 рр. Карпатська Україна: від автономії у складі Чехословаччини до незалежності. Угорська окупація Закарпаття. Пакт Молотова-Ріббентропа і доля західноукраїнських земель. Приєднання до Радянської України Галичини, Буковини та Південної Бессарабії. «Радянізація» Західної України у 1939-1941 рр.

Напад Німеччини та її союзників на СРСР у 1941 р. Військові дії на території України у 1941-1942 рр. Нацистський окупаційний режим. Адміністративно-територіальний поділ. Громадське життя в Україні в умовах нацистської окупації, стан культури, шкільництва, віровизнання. Експлуатація економічних ресурсів України нацистами. Рух Опору проти окупантів, його основні течії: радянські партизани та підпільники, Українська Повстанська Армія (УПА). Військові дії на українських землях у 1943-1944 рр. Відступ військ Німеччини та її союзників з України. Відновлення в Україні сталінського тоталітарного режиму. Депортація кримських татар, понтійських греків та інших малих народів. Наслідки Другої світової війни для України: демографічні, економічні, соціально-політичні. Україна як держава-засновниця ООН.

Повоєнне врегулювання західних кордонів СРСР, приєднання до Радянської України Закарпаття. Примусове виселення українського населення з Лемківщини, Посяння, Підляшшя, Холмщини, що увійшли до складу Польщі. Насадження сталінського тоталітарного режиму в західноукраїнських землях: боротьба проти УПА, знищення греко-католицької церкви, колективізація селянства, масові репресії проти нелояльних до радянської влади елементів.

Відновлення сільського господарства та промисловості у повоєнні роки. Голод 1946-1947 рр. Ідеологічні «чистки» кінця 40-х – початку 50-х рр. XX ст.: боротьба «космополітизмом» й «українським буржуазним націоналізмом» серед інтелігенції.

Радянська Україна в добу «хрущовської відлиги». Ослаблення тоталітаризму в СРСР: десталінізація, відносна лібералізація громадського життя, часткова реабілітація жертв політичних репресій. Реформи в аграрному секторі та промисловості. Підвищення загального рівня життя.

Опозиційний та дисидентський рух. Українські «шестидесятники». Рух Опору радянському режиму: поєднання вимог соціальних змін з національно-визвольними змаганнями; правозахисники, релігійні дисиденти. «Українська Гельсінська група». Репресії проти діячів Руху Опору. Релігійне життя в Україні в повоєнний період.

Радянська Україна в добу «застою». Посилення консервативних тенденцій в громадсько-політичному житті країни. Соціальна структура населення. Початок системної кризи радянської економіки. Культурне життя в Радянській Україні: література, наука, кінематограф, театр, музика, живопис.

Політика «перебудови». Її сутність і особливості в Україні. Гласність. Демократизація суспільного життя. Економічні реформи. Політичний плюралізм і втрата комуністичною партією керівної політичної ролі. Громадсько-політичні організації національно-демократичного спрямування: Народний Рух України, Товариство української мови імені Т. Шевченка. Багатопартійність. Чорнобильська катастрофа.

Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. Спроба державного перевороту в Радянському Союзі у серпні 1991 р. та розпад СРСР. Здобуття Україною незалежності: Акт проголошення незалежності від 24 серпня 1991 р.

Україна в період утвердження національної державності. Проблеми соціально-економічного та політичного реформування українського суспільства в 1990-х – на початку 2000-х рр. Прийняття Конституції. Помаранчева революція 2004 рр. Соціально-економічний розвиток України у 2005-2023 рр. Діяльність України на міжнародній арені після проголошення незалежності.

Революція Гідності (листопад 2013 – лютий 2014 рр.). Збройна агресія Росії проти України. Окупація та анексія Автономної Республіки Крим. Гібридна війна проти України та її складові. Бойові дії на сході України: антитерористична операція в Донецькій і Луганській областях, вторгнення на територію Донецької та Луганської областей підрозділів Збройних сил Російської Федерації. Іловайська трагедія. Добровольчі батальйони. Волонтерський рух. Реакція світової спільноти на агресію Російської Федерації проти України. Спроби мирного врегулювання. Крим в умовах російсько-української війни.

Внутрішня та зовнішня політика української влади в умовах війни з Російською Федерацією. Становлення громадянського суспільства. Сучасні проблеми входження України до ЄС та блоку НАТО.

Повномасштабне вторгнення в Україну російських військ 24 лютого 2022 р. і новий етап російсько-української війни: причини, трагізм, проблеми створення нової системи колективної безпеки. Війна та її вплив на зовнішню політику України. Інформаційна агресія Росії. Західні санкції проти Російської

Федерації. Міжнародна підтримка України у війні за свою державність. Створення формату Рамштайн. Одержання Україною статусу кандидата в ЄС.

Становище та розвиток культури за умов незалежності. Місце та роль України в сучасному геополітичному просторі.

Розділ 2. ІСТОРІЯ СВІТУ

2.1. Стародавня історія світу

Періодизація світової історії Предмет та об'єкт всесвітньої історії, її головні закономірності, основні поняття та проблеми. Поняття цивілізації та її типи. Методологічні засади вивчення основних етапів. Схеми «всесвітньої історії», історичні епохи: історія світу від стародавніх часів до Відродження, історія суспільства в новий і новітній часи. Зміст і періодизація історичного процесу: формаційна схема всесвітньої історії. Категорія «суспільно-економічна формація» в марксистській історіографії всесвітньої історії, її вивчення в СРСР. Основні напрями немарксистської історіографії всесвітньої історії. Концепції та теорії історичного процесу (всесвітньої історії) в західній політологічній та історіографічній думці: унітаристські (Гесіод, Аристотель, Геродот, Фукидід, Макіавеллі), суб'єктивістські (Марру, Дардел, Рікер, Хайдеггер, Ніцше), плюралістські (Шпенглер, Поппер, Осальд), цивілізаційна (Вебер, Тойнбі, Бордель, Сорокін, Ясперс), позитивістська (Конт, Спенсер, Бокль) та ін. Р. Колінгвуд: ідея історії.

Основні джерела і література із всесвітньої історії, їх класифікація за основними етапами розвитку світової цивілізації. Сучасний стан та проблеми вітчизняної та зарубіжної історіографії всесвітньої історії

Виникнення людини і людського суспільства. Історіографія виникнення первісних людей (релігійна ідеалістична і матеріалістична) основні питання антропогенезу. Рушійні сили антропогенезу. Питання про праатьківщину людини. Теорії моноцентризму і поліцентризму. Теорії двох стрибків. Три етапи антропогенезу. Завершення процесу антропогенезу і формування людини сучасного типу. Виникнення рас. Теорія расогенезу. Теорія моногенізму. Теорія полігенізму. Розвиток мови і мислення у первісних людей.

Виникнення родового суспільства. Характеристика материнського роду. Поява родового суспільства в історіографії (Л. Моргай, Ю. Семенов, О. Першиць. Л. Файберг. та М. Бутінов). Материнська родова община. Співвідношення роду з родовою общиною. Форми сім'ї і системи спорідненості.

Розпад родового ладу. Перехід до патріархату. Нові види господарської діяльності. Орне землеробство. Розвиток скотарства. Історіографія першого поділу праці в науці (Ф. Енгельс, І. Н. Хлопін, А. М. Хазанов і І. М. Дьяконов) і його соціально-економічні наслідки. Розвиток обміну. Домонетні форми обігу.

Рабство. Основні риси патріархального роду. Другий суспільний поділ праці і його соціально-економічні наслідки. Розвиток приватної власності. Соціальна диференціація. Розпад патріархального роду і великої патріархальної сім'ї. Шляхи і форми розкладання первіснообщинного ладу: пізній матриархат, патріархат. Військова демократія. Виникнення публічної влади і становлення держави. Виникнення держави. Основні ознаки і функції державної організації.

Первісна культура та релігія.

Стародавній Схід. Мовна характеристика населення давнього Сходу. Роль природних умов для розвитку Давнього Сходу. Рабство в країнах стародавнього Сходу. Форми держав Стародавнього Сходу. Давньосхідна деспотія. Військові монархії Міста-держави. Система управління.

Джерела та історіографія історії стародавнього Єгипту. Виникнення держави в Давньому Єгипті. Раннє царство (I і II династії). Зміни в сільському господарстві, ремеслі і торгівлі в період Середнього царства. Єгипет в часи Пізнього царства (Лівійсько-Саїський період). Культура Давнього Єгипту. Єгипетська релігія. Міфологія. Найважливіші культури.

Джерела та історіографія Давньої Месопотамії. Держави Шумера та Аккаду. Економіка і соціально-політичний лад Староавілонського царства за законами Хаммурапі. Ново-Вавилонське царство. Культура Шумеру і Вавилону.

Джерела та історіографія історії Східного Середземномор'я у давнину. Палестина. Сирія. Фінікія. Давня Ассирія. Ассирія в 8-7 ст. до Р.Х. Урарту. Стародавній Іран в середині I тис. до Р.Х. Хетське суспільство і держава.

Стародавня Індія та Китай. Культура Індії та Китаю.

Стародавня Греція. Поняття – історія античності. Періодизація історії Древньої Греції. Джерела та історіографія з історії Давньої Греції. Крит у III-II тис. до Р.Х. Мікенська культура. Ахейські держави в III-II тис. до Р.Х.

Господарський і суспільно-політичний лад Стародавньої Греції за даними «Іліади» та «Одіссеї». Виникнення “полісу”. Архаїчна Греція у VIII-VII ст. до Р.Х.

Грецька колонізація у VIII-VII ст. до Р.Х.: причини, основні напрямки, характер. Сучасні дискусії про природу колонізації. Взаємовідносини колоній із місцевим населенням і метрополіями. Грецькі поліси в Причорномор'ї. Грецькі колонії в Італії і Сицилії.

Політичний лад Стародавніх Афін і Спарти. Греко-Перські війни і виникнення Афінського морського флоту. Пелопоннеська війна. Правління Перікла в Афінах. Соціально-економічний лад Стародавньої Греції у V-IV ст. до Р.Х. Греція в першій половині IV ст. до Р.Х. Криза полісної системи в Греції.

Грецька армія. Культура Давньої Греції. Грецька міфологія і релігія. Грецька поезія.

Держава Олександра Македонського. Похід Олександра Македонського на Схід. Культура Еллінізму. Елліністичні держави. Елліністичний Єгипет.

Стародавній Рим. Основні проблеми римської історії і її значення у всесвітньому-історичному процесі. Хронологічні і територіальні рамки Римської рабовласницької держави в різноманітні періоди його історії. Типи

періодизації римської історії. Джерела з історії Стародавнього Риму. Історіографія історії Стародавнього Риму.

Ранні суспільства на території Італії у II тис. до Р.Х. Рим “царського періоду”. Культура Риму архаїчного періоду. Боротьба плебеїв з патриціями в Давньому Римі. Утворення Римської конфедерації. Перша Пунічна війна. Друга Пунічна війна. Третя Пунічна війна. Завоювання Східного Середземномор'я римлянами. Соціально-економічний лад Римської республіки у II-I ст. до Р.Х. Реформи Гракхів. Повстання рабів у Римській республіці в II-I ст. до Р.Х. Падіння Римської республіки. Культура Стародавнього Риму. Виникнення християнства.

Принципат Августа. Римське суспільство і держава в період ранньої Римської імперії. Римська імперія у I-II ст. н.е. Римська імперія в III ст. н.е. Пізня Римська імперія. Домінат. Падіння Західної Римської імперії. Історичне значення рабовласницької суспільно-економічної формації як важливого етапу всесвітньої історії. Досягнення народів древнього світу.

2.2. Середньовічна історія світу

Предмет історії середніх віків та раннього нового часу. Зміст термінів «середні віки» та «феодалізм» в історичній науці. Періодизація Середньовіччя. Історичне місце західноєвропейського феодалізму та цивілізаційні особливості регіону. Метрологічні проблеми історії середніх віків та раннього нового часу. Основні підходи до трактування поняття „цивілізація”.

Метрологічні принципи стадіальності, полі лінійності та соціокультурної дискретності історичного процесу. Середньовічний Захід та Схід в загальній типології цивілізацій людства. Цивілізації, що визначають обличчя середньовічної доби: Східнохристиянська, Західнохристиянська, Ісламська, Китайська та Індійська. Нова історична наука та новий образ Західноєвропейського Середньовіччя. Історичне минуле як єдність ідеального (системи світобачення), матеріальних умов життя та соціальної практики людей. Найважливіші джерела з історії середньовічної цивілізації Заходу, їх класифікація.

Раннє Середньовіччя (V-середина XI ст.). Передісторія Середньовіччя. Цивілізація середньовічного Заходу та її витoki. Східнохристиянська (візантійська) цивілізація. Арабська (Ісламська) цивілізація. Специфіка цивілізаційного розвитку Китаю. Індійська цивілізація.

Розквіт Середньовіччя (XI-XV ст.) Місто в середньовічній цивілізації Західної Європи. Феодальна експансія середньовічного християнського світу. Хрестові походи (1096-1270). Ментальність населення середньовічної Європи. Політична карта Західної Європи в XI-XIII ст. «Збирання Франції». Нормандське завоювання Англії. Політика централізації Вільгельма I. Соціальна структура Англії за даними книги Страшного суду (1086) та Сотенних свитків (серед. XIII ст.). Держава Плантагенетів. Реформи Генріха II Плантагенета (1154-1189). Річард I Левове Серце. Загострення політичної боротьби в Англії при Іоанні Безземельному. Велика хартія вольностей (1215). Громадянська війна. виникнення англійського парламенту (1265). Особливості економічного та політичного розвитку Німеччини в XI-XIII ст. Становлення

міських комун на Півночі Італії. Успіхи Реконкісти на Піренейському півострові в XI-XIII ст.

Західноєвропейська цивілізація в XIV-XV ст. Франція в XI-XV ст. Комунація ренти. Селяни та феодалі. Успіхи процесу централізації на поч. XIV ст. Боротьба з папством та виникнення Генеральних штатів. Столітня війна Жакерія. Карл V та його реформи. Жанна д'Арк. Політичне об'єднання Франції у другій половині XV ст. Людовік XI (1461-1483).

Англія в XIV-XV ст. Антицерковна опозиція та рух за реформу католицької церкви. Джон Віклеф (1320-1384). Повстання Уота Тайлера. Англія в роки Столітньої війни. Особливості соціально-політичного розвитку Англії в XV ст. Війна Червоної та Білої троянди. Початок династії Тюдорів.

Німеччина в XIV-XV ст. Міста і союзи міст в XIV-XV ст. Ганза. Швабський та Рейнський союзи міст. Аграрний лад німецького села. Імператори та територіальні князі. Золота булла (1356) Карла IV. Станово-представницькі органи. Рейхстаг. Ландтаги.

Італія в XIV-XV ст. Кризові явища в аграрному розвитку. Перехід від феодалної оренди до капіталістичної. Міське ремесло і торгівля. Зародження мануфактури. Повстання «чомпі» у Флоренції (1378). Флорентійська республіка. Розквіт пополанської демократії в XIV ст. Синьйорія. Лоренцо Медичі (1469-1492). Міланське герцогство. Генуезька республіка. Венеціанська республіка. Неаполітанське королівство.

Іспанія та Португалія в XIV-XV ст. Особливості соціально-економічного розвитку Іспанії та Португалії. Початок колоніальної експансії Португалії в Атлантиці. Об'єднання Кастилії та Арагону (1479). Католицькі королі Фердинанд та Ізабелла. Завершення Реконкісти і об'єднання Іспанії.

Східнохристиянська (візантійська) цивілізація після хрестових походів. Завоювання турків на Балканах. (1352-1402). Флорентійська унія 1439 року. Взяття Константинополя турками (1453). Причини та наслідки падіння Візантійської імперії. Пізньовізантійська республіка.

Церква в XIV-XV ст. Авіньйонський полон пап. Велика схизма та соборний рух (14378-1417). Троєпапство. Ферраро-флорентійський собор (1438-1445). Унія з грецькою церквою. Визнання православною церквою верховенства папи. Папство в другій половині XV ст.

Середньовічна культура Західної Європи (XI-XV ст.). Християнський стрижень культури і всього духовного життя середньовіччя. Теологія. Схоластика. Містика. Інтелектуальне відродження. Зародження елементів гуманістичної культури з кінця XIII ст. Раннє Відродження і гуманізм в Італії в XIV-XV ст. Історичні передумови

2.3. Ранній новий час

Ранній новий час (пізнє середньовіччя) XV- перша половина XVII ст. Європейський світ XVI-першої половини XVII ст. Матеріальна культура та повсякденне життя. Винаходи та нові технології. Основні тенденції соціального, економічного та політичного розвитку в ранній новий час. Концепція глобальної історії Ф. Броделя. Великі географічні відкриття та виникнення колоніальної системи.

Німеччина в XVI-першій половині XVII ст. Політичний устрій Німеччини на початку XVI ст. економічний підйом країни кінця XV-40-х років XVI ст. Нерівномірність розвитку. Соціальна структура суспільства. Становище католицької церкви в Німеччині. Опозиція проти римської курії. Критика церкви німецькими гуманістами.

Утворення різних течій в реформаторському русі. Вчення Томаса Мюнцера. Лихварство і Реформація. Дальній ший розвиток Реформації. Протестантизм. Розвиток культури в умовах Реформації та Контрреформації.

Швейцарія в XVI – першій половині XVII ст. Швейцарський союз в XVI ст. Міські та лісові кантони. Передумови Реформації в Швейцарії. Ульріх Цвінглі та його вчення. Реформація Ж. Кальвіна (1509-1564). Контрреформація в Швейцарії. Культура Швейцарії.

Католицька церква в ранній новий час. Контрреформація. Нові чернечі ордени. Орден єзуїтів. Ігнатій Лойова (1491-1536). Політика папства. Тридентський собор (1545-1563). Реставрація католицизму. Діяльність папа Григорія XIII. Реформа Юліанського календаря (1582). Заснування Григоріанського університету (1552). Вплив Контрреформації на європейські країни.

Іспанія в XVI -першій половині XVII ст. Загострення становища в країні на початку правління Карла V. Повстання міських комун Кастилії (комунерос). Наслідки «революції цін» для Іспанії. Особливості первісного нагромадження капіталу. Економічний занепад Іспанії в другій половині XVI-XVII ст. Особливості іспанського абсолютизму. Відокремлення Північних провінцій Нідерландів. Зовнішня політика Іспанії в першій половині XVII ст. Відокремлення Португалії. Культура Іспанії.

Нідерланди в ранній новий час. Нідерланди в складі імперії Габсбургів. Особливості економічного розвитку в XVI ст. Нідерландська національно-визвольна війна в контексті міжнародної політики Англії та Франції. Утрехтська унія. Створення республіки об'єднаних провінцій. Південні Нідерланди. Наслідки національно-визвольної війни. Культура Нідерландів.

Італія в XVI - першій половині XVII ст. Італійські війни 1494-1559 рр. Міста-держави Північної Італії. Соціально-політична структура італійських держав. Політичний розвиток Флорентійської республіки. Особливості економічного розвитку Північної Італії. Соціальна боротьба. Неаполітанське королівство. Реформація та контрреформація в Італії. Культура Італії. Високе Відродження першої чверті XVI ст. та Пізнє Відродження. Політична думка.

Англія в XVI-першій половині XVII ст. Особливості процесу первісного нагромадження капіталу в Англії. Початок аграрного перевороту. Законодавство проти обгороджувачів. Становлення англійського абсолютизму. Врегулювання релігійних суперечок за Єлизавети I (1558-1609). Економічна політика. Торгівля і колоніальна експансія Англії. Англія при перших Стюартах. Культура Англії.

Франція в XVI – в першій половині XVII ст. Процес первісного нагромадження капіталу у Франції. Соціальний устрій. Феодальна аристократія. Основні етапи становлення французького абсолютизму. Початок руху за реформу церкви. Релігійні війни (1562-1598). Зміцнення та розквіт

абсолютизму при Ришельє (1624-1642). Зовнішня політика. Культура Франції XVI ст. Національні корені Французького Ренесансу.

Міжнародні відносини в XVI-першій половині XVII ст. Початок формування світової системи економічних відносин. Новий дипломатичний протокол. Формування міжнародного права. Причини політичних і військових конфліктів. Європа і Османська імперія в XVI-першій половині XVII ст. 15-літня війна проти Габсбургів (1593-1606). Тридцятилітня війна.

2.4. Нова доба в історії країн світу

Джерела та історіографія нової історії. Формацийний та цивілізаційний підходи до вивчення історичного поступу. Теорія стадій економічного зростання. Поняття індустріального суспільства. Методологічні принципи визначення нового періоду розвитку людського суспільства. Поняття «нової історії» його зміст і періодизація. Перший і другий періоди нової історії.

Англія та Франція у XVII-XVIII ст. Війна за незалежність північноамериканських колоній Англії і утворення США. Німецькі держави, Швеція та Польща у другій половині XVII-XVIII ст. Міжнародні відносини у Європі в XVII – початку XVIII ст. Міжнародні відносини в Європі після Вестфальського миру 1648 р. Європейські війни другої половини XVII-початку XVIII ст. Кінець політичної гегемонії Франції на континенті. Посилення Англо-французького колоніального суперництва. Семилітня війна 1756-1763 рр. та її міжнародні наслідки. Криза Вестфальської системи. Становлення і розвиток колоніальних імперій. Європейська культура у др. пол. XVII – пер. пол. XVIII ст. Розвиток науки і техніки у Новий час.

Велика французька революція кінця XVIII ст. Причини і початок революції. Конституція 1791 р. Повстання 10 серпня 1792 р. та повалення монархії. Скликання Установчого конвенту і проголошення Республіки. Якобінська диктатура. Конституція 1793 р. Політична система і соціально-економічне законодавство диктатури. М. Робесп'єр. Декрет про підозрілих і розгортання масового терору. Реорганізація армії. Термідоріанська реакція. Конституція 1795 р. Внутрішня і зовнішня політика Директорії. Криза режиму Директорії і військовий переворот XVIII брюмера VIII року Республіки. Соціально-економічні, політичні і міжнародні наслідки Великої французької революції.

Франція у період Консульства та імперії. Режим Консульства у Франції. Суть Бонапартизму. Перша імперія: особливості політичного режиму і політичної системи. Економічне і соціальне життя. Кодекси Наполеона. Війни Наполеонівської Франції. Тільзітський мир. Російський похід Наполеона. Воєнна кампанія 1813 р. Лейпциг. Крах Першої імперії. Сто днів Наполеона. Ватерлоо. Значення та наслідки наполеонівських війн.

Країни Західної і Центральної Європи у період наполеонівських війн. Віденський конгрес та його рішення. Європа у «добу реакції». Революційний і національно-визвольний рух 20-х років XIX ст.

Становлення громадянського суспільства в Англії. Перша парламентська реформа. Чартистський рух. Завершення промислового перевороту та

економічне піднесення Англії у першій половині XIX ст. Зростання колоніальної Британської імперії у першій половині XIX ст.

Франція у період Реставрації. Липнева революція 1830 р. Революція 1848-1849 рр. у Франції. Друга республіка. Лютнева революція 1848 р. Проголошення Республіки. Діяльність Тимчасового уряду. Державний переворот 2 грудня 1851 р. Встановлення Другої імперії.

Німецькі держави у 1815-1847 рр. Збереження політичної роздробленості Німеччини після Віденського конгресу. Австрійська імперія у 1815-1847 рр. Революція 1848-1849 рр. у Німеччині і Австрійській імперії.

Італія у 1815-1847 рр. Революція 1848-1849 рр. Соціально-економічний розвиток Італійських держав у 1815-1847 рр. Національно-визвольний рух.

США у першій половині XIX ст. Особливості розвитку США у першій половині XIX ст. Територіальна експансія США на континенті. Фермерська колонізація. Розширення плантаційного рабовласницького господарства та Півдні. Напрямки і пріоритети зовнішньої політики США. «Доктрина Монро». США напередодні громадянської війни.

Промислова і торговельна гегемонія Великої Британії. Промисловість, сільське господарство і торгівля. Соціальні відносини в країні. Особливості політичного життя. Становище монархії. Вікторіанська доба. Зовнішня політика Англії у 50-60-х рр. XIX ст. Завершення формування колоніальної імперії.

Об'єднання Німеччини і Італії. Друга імперія у Франції. Австрійська імперія у 50-60-х рр. XIX ст. Утворення Австро-Угорщини. Громадянська війна в США. Реконструкція Півдня. Іспанія у першій половині XIX ст. Встановлення громадянського суспільства у Голландії, Бельгії, Швейцарії та Скандинавських країнах.

Латинська Америка після війни за незалежність. Соціально-економічні і політичні підсумки війни за незалежність. Мексиканська революція 1854-1860 рр. Чилі, Аргентина, Уругвай, Бразилія, Куба у першій половині XIX ст.

Міжнародні відносини у 50-60-х рр. XIX ст. Криза „Віденської системи 1815 р. Кримська війна 1853-1856 рр. Робітничий і соціалістичний рух в країнах Європи. Культура кінця XVIII-першої половини XIX ст.

Країни Західної Європи та США у др. пол. XIX ст. Завершення формування індустріального суспільства у провідних західноєвропейських державах і США. Франко-німецька війна і виникнення Третьої республіки у Франції. Громадянська війна 1871 р. Паризька Комуна. Третя республіка в останній третині XIX ст.

Німецька імперія у 1871-1900 рр. Велика Британія в останній третині XIX ст. США у 1877-1900 рр. Італія в останній третині XIX ст. Австро-Угорська монархія у 1867-1900 рр. Іспанія і Португалія у 1875-1898 рр. Бельгія, Нідерланди, Швейцарія і Скандинавські країни у 1871-1900 рр. Міжнародні відносини у 1871-1898 рр.

Міжнародний робітничий і соціалістичний рух в останній третині XIX ст.

Країни Західної Європи і США на початку XX ст. Велика Британія у 1900-1914 рр. Місця Англії у світовій економіці. Колоніальний характер

британського господарства. Політичне життя країни. Зовнішня і колоніальна політика Великої Британії. Утворення Антанти.

Німецька імперія у 1900-1914 рр. Німеччина на початку XX ст. Політика згуртування. Підготовка Німеччини до війни.

Франція на початку XX ст. Політичний та соціально-економічний розвиток країни. Зовнішня і колоніальна політика Франції. Соціалістичний і антивоєнний рух.

США на початку XX ст. «Прогресивна ера» в США. «Чесний курс» Т. Рузвельта. Антимонопольне законодавство 1903-1906 рр. Адміністрація У. Тафта. «Нові свободи» В. Вільсона. Зовнішня політика США. Дипломатія «великого кийка» і дипломатія долара.

Італія у 1900-1914 рр. «Ліберальна доба» Дж. Джолітті. Австро-Угорщина у 1900-1914 рр. Криза дуалістичної системи. Іспанія і Португалія у 1898-1914 рр. Соціально-економічне і політичне життя Піренейських держав на початку XX ст. Малі держави Європи на початку XX ст. Бельгія, Нідерланди, Швейцарія, Скандинавські держави на початку XX ст. Розторгнення шведсько- норвезької унії. Здобуття незалежності Ісландією.

Основні тенденції економічного і політичного розвитку країн Латинської Америки у другій половині XIX-на початку XX ст. Міжнародні відносини у 1898-1914 рр. Формування блоків і початок боротьби за переділ світу. Міжнародний робітничий і соціалістичний рух з кінця 90-х років до Першої світової війни. Культура Західної Європи і США наприкінці XIX - на початку XX ст.

Особливості розвитку народів Сходу в період нового часу. Східне суспільство: соціальна структура та основні закономірності розвитку. Основні тенденції розвитку народів Азії і Африки в новий час. Колоніальна політика європейських держав : етапи та їх характеристика.

Японія: особливості політичного та економічного розвитку ва період сьогунату Токугава. Китай під владою Цінської династії. Криза та розпад імперії Великих Моголів. Початок перетворення Індії в англійську колонію.

Османська імперія в XVII-XVIII ст. Суспільний лад та державний устрій Османської імперії. Система землеволодіння. Загарбницькі війни Туреччини в Європі. Карловицькі мирні договори і Константинопольський договір 1700 р. Криза османської імперії і її поразки у війнах з Росією в останній третині XVIII ст.

Іран в XVII-XVIII ст. Дурранійська держава в Афганістані. Перетворення Індонезії на голландську колонію. Корея напередодні вторгнення іноземних колонізаторів. Монголія в XVII-XVIII ст. Аравія у XVIII-XIX ст.

Криза токугавського режиму в Японії в першій половині XIX ст. Іноземне втручання і насильственне «відкриття» Японії. Китай в першій половині XIX ст. Насильницьке «відкриття» Китаю.

Індія: завершення англійського завоювання і перетворення у колонію. Занепад могутності Османської імперії у першій пол. XIX ст. Іран під владою династії Каджарів. Афганістан у першій пол. XIX ст. Єгипет у першій половині XIX ст. Північна Африка у першій пол. XIX ст.

Державні утворення і суспільний лад народів Тропічної і Південної Африки у XVIII-XIX ст. Збереження інститутів родо-племінного ладу. Колоніальні захоплення європейців епохи домонополістичного капіталізму та опір африканських народів. Вплив колоніальної політики європейських держав на розвиток Тропічної та Південної Африки. Работоргівля та її наслідки. Утворення Республіки Ліберія та її розвиток. Боротьба за централізацію Ефіопії. Англійська агресія та її наслідки.

Японія після «реставрації Мейдзі». Політична обстановка в Японії після 1868 р. Реформи уряду Мейдзі. Формування ідеології японського мілітаризму і підпорядкування їй внутрішнього розвитку країни.

Перетворення Китаю у напівколонію європейських країн. Еволюція колоніального управління Індією у другій пол. XIX ст. та її вплив на формування індійської нації.

Особливості трансформації традиційного суспільства в Османській імперії. Танзимат. Визвольна боротьба народів Балканського півострова проти османського іґа. Східна криза 1875-1876 рр. Міжнародні ускладнення для султанського уряду. Російсько-турецька війна 1877-1878 рр. Визволення Болгарії. Незалежність Сербії, Чорногорії і Румунії.

Іран в другій половині XIX ст. Посилення соціально-економічної та політичної кризи. Англо-іранська війна 1856-1857 рр. і Паризький мир.

Особливості політичної залежності Афганістану наприкінці XIX ст. Економічний та соціально-політичний розвиток Єгипту в останній третині XIX ст.

Загальна характеристика держав Індокитаю у XIX ст. Індонезія під владою голландських колонізаторів у др. пол. XIX ст. Соціально-політичний розвиток Аравійського півострову. Ірак, Сирія, Ліван і Палестина у др. пол. XIX ст. Корея в другій половині XIX ст. Поділ Тропічної та Південної Африки в к. XIX ст. Країни Магрибу наприкінці XIX ст. Релігійні системи країн Сходу. Індуїзм, буддизм, іслам, етико-філософська система конфуціанства.

2.5. Новітня історія країн світу

Періодизація всесвітньої історії в сучасній історичній науці. Формацийний та цивілізаційний підходи до вивчення історичного поступу. Методологічні принципи визначення новітнього періоду розвитку людського суспільства. Основні напрями історіографії новітньої історії.

Перша світова війна 1914-1918 рр. Причини Першої світової війни, її характер. Основні цілі її учасників. Сараєвське вбивство і початок війни між Австро-Угорщиною і Сербією. Вступ у війну Росії, Німеччини, Франції, Великобританії. Співвідношення сил і плани воюючих сторін. Особливості військової стратегії. Військові кампанії 1914-1917 рр. Вплив на хід війни революційних подій у Росії. Стратегічний наступ Антанти в 1918 р. і закінчення війни. Підготовка та підписання Німеччиною Комп'єнського перемир'я. Підсумки Першої світової війни та позиції держав-переможниць на кінець війни.

Версальсько-Вашингтонська система. Міжнародні відносини між Першою та Другою світовими війнами. Паризька мирна конференція 1919 р.

Утворення Ліги Націй, її Статут. Мандатна система. Умови Версальського мирного договору з Німеччиною. Мирні договори з іншими учасниками Четверного союзу.

Протиріччя Версальсько-Вашингтонської системи та її роль в розвитку системи міжнародних відносин в 20-30-х рр. XX ст. Міжнародні відносини початку 20-х років XX ст.

Країни Західної Європи, США і Канада в міжвоєнний період (1918-1939 рр.) Політична мапа Європи після Першої світової війни: поява нових суверенних держав. Поява нових суверенних держав в Центральній, Південній і Східній Європі як наслідок розпаду імперій і рішень Паризької мирної конференції. Система мирних договорів з Австрією, Угорщиною і Болгарією та їхні нові державні кордони. Королівство сербів, хорватів і словенців в рішеннях Паризької мирної конференції. Польське і чехословацьке питання на Паризькій мирній конференції. Територіальні надбання Польщі і Румунії. Східна Європа в системі міжнародних відносин в міжвоєнний період. Мала Антанта.

«Малі держави» Європи і північноєвропейські країни в 1914-1920 рр. Статус нейтральної країни. Швейцарія і міжнародні гуманітарні організації в період Першої світової війни. Перехід Скандинавських країн до нейтральної зовнішньої політики напередодні і в першій період Першої світової війни. Проголошення державного суверенітету Фінляндії (1917 р.).

Сполучені Штати Америки. Наслідки Першої світової війни для США. Перетворення країни на світового кредитора Заходу та лідера промислового світу. Епоха просперіти. Наростання кризи і переростання її на велику депресію на початку 30-х рр. XX ст. Реформи нового курсу Ф. Рузвельта. Внутрішня політика уряду США в 1936-1939 рр. Основні напрями зовнішньої політики Ф. Рузвельта в 1933-1939 рр. Перл-Харбор. Вступ США у другу світову війну.

Великобританія. Наслідки Першої світової війни для Великобританії. Особливості становища британської колоніальної системи. Особливості світової економічної кризи 1929-1933 рр. у Великобританії. Зовнішня політика Великобританії в 1933-1939 рр.

Франція. Наслідки Першої світової війни для Франції. Внутрішня і зовнішня політика. Світова економічна криза у Франції та її особливості. Спроба фашистського путчу 1934 р. Формування Народного фронту. Зовнішня політика Франції в період наростання фашистської військової загрози. Французьке суспільство в роки Другої світової війни.

Італія. Наслідки Першої світової війни для Італії. Переможена серед переможців. Особливості економічного та соціально-політичного становища в Італії. Криза ліберальної держави. Радикалізація італійського суспільства, її причини та наслідки. Прихід фашистів до влади. Економічна політика уряду Б. Муссоліні. Встановлення тоталітарної фашистської диктатури в Італії. Особливості світової економічної кризи в Італії. Трансформація політичної природи італійського фашистського режиму в 30-х рр. і зовнішньополітичні аспекти цього процесу. Підготовка Італії до війни. Участь Італії у Другій світовій війні. Італійська агресія в Ефіопії, Албанії, Греції, Північній Африці, на Східному фронті. Оголошення Італією війни Німеччині. Збройне повстання на півночі країни (1945).

Німеччина. Поразка Німеччини у Першій світовій війні і загострення внутрішньополітичної кризи. Листопадова революція та проголошення республіки. Німеччина періоду Веймарської республіки (1919-1933). Прояви світової економічної кризи в Німеччині. Зростання впливу ліво- та праворадикальних партій в умовах зростання соціальної напруженості в суспільстві. Прихід А. Гітлера до влади. Формування тоталітарної системи нацистської диктатури. Внутрішня політика нацистського режиму. Політика антисемітизму. Економічна політика та мілітаризація економіки. Зовнішня політика А. Гітлера: стратегія і тактика.

Іспанія. Іспанська монархія після Першої світової війни. Створення воєнізованої системи управління. Економічна та політична стабілізація в Іспанії в другій пол. 20-х рр. XX ст. Іспанія в роки світової економічної кризи. Буржуазно-демократична революція в Іспанії 1931-1939 рр. Основні періоди і рушійні сили революції. Військово-фашистський заколот і громадянська війна в Іспанії, її основні етапи. Франкізм.

Канада. Наслідки першої світової війни для Канади. Успіхи канадської економіки в 20-х рр. Конституційна криза 1926 р. Вестмінстерський статут 1931 р. та його значення для подальшого історичного розвитку країни. Канади в роки світової економічної кризи 1929-1933 рр. Формування англо-американо-канадського Північно-атлантичного трикутника (1938). Канадське суспільство в 1930-ті - першій пол. 1940-х рр.

Країни Центральної і Південно-Східної Європи в 1920-х –1930-х рр.

Чехословаччина. Внутрішньо-регіональні особливості соціально-економічного розвитку і етнополітична карта Чехословаччини. Виникнення Судетської проблеми. Мюнхенська угода 1938 р. Окупація Чехословаччини і утворення Словацької держави.

Угорщина. Угорська радянська республіка. Особливості соціально-економічного розвитку Угорщини в 20-ті рр. Консолідація хортистського режиму в Угорщині і остаточне оформлення авторитарної диктатури в 1932 р. Вхід Угорщини в гітлерівський блок і участь у військових діях на Східному фронті. Зміна зовнішньополітичної стратегії хортистського режиму в 1944 р. Визволення Угорщини.

Польща. Відновлення державного суверенітету Польщі після Першої світової війни. Конституція 1921 р. Ю. Пілсудський. Польський експансіонізм у перші повоєнні роки. Економічні реформи, зростання державного регулювання. Режим санації і його еволюція в кін. 20-х – 30-х рр. Специфіка політичного курсу напередодні Другої світової війни. Агресія Третього рейху проти Польщі. Створення на польській території генерал-губернаторства окупованих областей. Геноцид польського народу. Польський рух Опору.

Румунія. Наслідки Першої світової війни для Румунії. Формування партійної системи. Династична криза 1925-1927 рр. Ліквідація парламентського устрою в Румунії 1938 р. Генерал Й. Антонеску. Анексія 1940 р. Радянським Союзом Бессарабії і Північної Буковини. Рішення Віденського арбітражу щодо Румунії. Приєднання Румунії до Троїстої угоди. Вихід із гітлерівського блоку (серпень 1944 р.)

Греція. Греко-турецька війна 1919-1922 рр. Військові перевороти 1922- 1926 рр. Відновлення демократичного устрою і прийняття Конституції 1927 р. Наростання фінансової кризи. Відновлення монархії. Активізація опозиції і створення Народного фронту (1936). Військовий переворот 1936 р., диктатура генерала Метаксаса. Греція в складі Балканської Антанти. Ліквідація державного суверенітету Греції під час балканської кампанії 1940 р. Рух Опору. Визволення Греції.

Югославія. Конституційна система і партійний спектр. Внутрішні регіональні особливості. Відовланська конституції 1921 р. Олександр Карагеоргієвич. Загострення політичної боротьби в кінці 20-х рр. ХХ ст. і державний переворот 1929 р. і встановлення диктатури Олександра І. Диктатура 6 січня. Утворення Югославії. Сербський націоналізм. Рух усташів. Період регентства. Військові дії на Балканському півострові у 1940 р. Незалежна держава Хорватія А. Павелича. Сербський пронімецький уряд М. Недича. Новий порядок в Югославії. Консолідація югославського руху Опору під керівництвом КПЮ. Й. Броз Тіто. Національний комітет визволення Югославії 1943 р.. Визволення Югославії

Держави Латинської Америки в першій половині ХХ ст. Особливості економічного, соціального та політичного розвитку країн Латинської Америки. Фактор європейської еміграції в країни регіону в перші десятиліття ХХ ст. Роль армії в політичному житті латиноамериканських країн. Передумови формування військово-авторитарних режимів. Особливості латиноамериканського авторитаризму. Специфіка політичної системи-боротьба еліт за владу. Бразилія, Аргентина. Мексика.

Особливості зовнішньополітичної позиції країн Латинської Америки напередодні і під час Другої світової війни. Політика нейтралітету-Загальна декларація про нейтралітет американських республік і Панамська декларація 1939 р. Гаванська декларація 1940 р. Вступ у другу світову війну на боці антигітлерівської коаліції грудень 1941-1945 р. (Аргентина та Чилі). Встановлення дипломатичних стосунків з СРСР. Чилі. Куба.

Міжнародні відносини в 1930-1939 рр. Виникнення вогнищ війни на Далекому Сході. Основні етапи розвалу Версальської системи в Європі. Спроби створення системи колективної безпеки в Європі: реальні результати, наслідки. Женевська конференція по роззброєнню. Радянсько-французький та радянсько-чехословацький договори 1935 р. Агресивні дії Італії та Німеччини в 1936- 1939 рр. Створення союзу між Німеччиною, Італією та Японією. Політика невтручання і замирення агресора провідних демократичних західних держав та її історичні наслідки. Аншлюс Австрії (1938). Мюнхенська угода (1938). Анексія Чехословаччини (1939). Загострення польського питання. Радянсько- англо-французькі переговори весна-літо 1939 р. Радянсько-німецький пакт про ненапад. Історичні наслідки радянсько-німецького зближення.

Друга світова війна 1939-1945 рр. Походження Другої світової війни, її причини, характер та періодизація. Основні напрями історіографії проблеми. Напад Німеччини на Польщу та перетворення війни на світову. Дивна війна на західному фронті, початок бойових дій в Атлантиці. Вступ радянських військ в Західну Україну та Західну Білорусію і включення їх до складу СРСР.

Радянсько-німецький договір про дружбу 1939 р., радянсько-німецька економічна угода 1940 р. та їх вплив на перебіг війни. Радянсько-фінська війна 1939-1940 р. Приєднання до складу СРСР Бессарабії та Північної Буковини. Приєднання до СРСР держав Балтії. Напад гітлерівської Німеччини на Данію і Норвегію. Напад Німеччини на Францію, захоплення Бельгії, Голландії та Люксембургу. Вступ Італії у війну. Утворення Вільної Франції на чолі з генералом Ш. де Голлем. Капітуляція Франції. Режим Віші. Історичні наслідки мюнхенської політики західних демократій та її краху.

Початок Битви за Англію, її етапи, складові та наслідки. План Барбаросса. Напад Італії на Грецію. Напад Німеччини на Югославію і Грецію та його наслідки для подальшого ходу світової війни.

Напад нацистської Німеччини на СРСР. Німецько-радянська війна 1941-1945 рр., її періодизація. Сучасна історіографія війни. Бойові дії на Східному фронті у 1941-1945 рр.

Напад Японії на Перл-Харбор, вступ США у Другу світову війну. Війна на Тихому океані у 1941-1945 рр. Японська агресія в Південній Азії. Бойові дії в Північній Африці, поразка німецько-італійських військ. Висадка англо-американських військ на Сицилії і Півдні Італії. Відкриття другого фронту в Європі. Бойові дії на заключному етапі війни в Європі. Капітуляція нацистської Німеччини. Азіатсько-тихоокеанський театр військових дій на заключному етапі війни. Застосування США ядерної зброї проти Японії. Вступ СРСР у війну з Японією, розгром японської Квантунської армії. Беззастережна капітуляція Японії. Закінчення Другої світової війни.

Дипломатичні відносини під час Другої світової війни. Країни Європи в період Другої світової війни.

Країни Західної Європи та Північної Америки після Другої світової війни. США у 1945-2022 рр. Утвердження США як провідної країни сучасного світу у повоєнні роки. План Маршала. Доктрина Трумена. Закон Тафта-Хартлі. Маккартизм. Політичний, економічний та соціальний курс Д. Ейзенхауера. Війна в Кореї.

«Нові рубежі» Дж. Кеннеді. Карибська криза. «Велике суспільство» Джонсона та його підсумки. В'єтнамська війна. Внутрішня та зовнішня політика адміністрації Р. Ніксона. Президентство Дж. Форда. Економічна криза 1974-1975 рр. Президентство Дж. Картера 1976-1980 рр. Перехід до монетаристських засобів регулювання економіки. Рейганоміка. Президентство Дж. Буша-старшого. Операція «Буря в пустелі» 1991 р. Центристський курс Б. Клінтона. Миротворча місія в Югославії. Дейтонські мирні угоди 1995 р. Президентство Дж. Буша-молодшого. Прихід до влади Д. Трампа. Президентство Дж. Байдена. Американо-українські відносини на сучасному етапі.

Канада (1945-2022 рр.). Підсумки Другої світової війни для Канади, внутрішня та зовнішня політика ліберальної партії. Запровадження канадського громадянства (1947 р.). Вступ до НАТО (1949 р.). Внутрішньо та зовнішньополітичні орієнтири Канади в 1950-60-х рр. Канада у 1970-80-х рр. Посилення самостійності зовнішньополітичного курсу, зміцнення стосунків з європейськими країнами. Внутрішня та зовнішня політика урядів консерваторів

лібералів. Загострення Квебекської проблеми. Програми дій у сфері економічної та соціальної політики. Канадське суспільство на межі століть.

Велика Британія (1945-2022 рр.). Підсумки Другої світової війни для Великої Британії. Третій і четвертий лейбористські уряди (1945-1951 рр.). Суецька криза 1956 р. Демонтаж британської колоніальної імперії. П'ятий і шостий лейбористський уряди Г. Вільсона (1964-1970). Консервативний кабінет Е. Хіта (1970-1974 рр.). Вступ Англії до ЄЕС 1973 р. Лейбористський уряд Т. Вільсона – Дж. Каллагана (1974-1979 рр.). «Неоконсервативна революція» М. Тетчер. Уряд Дж. Мейджора (1990-1997 рр.). Повернення до традиційного консерватизму. «Третій шлях» Т. Блера. Зовнішня політика Великої Британії 1990-х рр. та у ХХІ ст. Брексіт. Сучасні англо-українські відносини.

Німеччина (1945-2022 рр.). Розкол Німеччини. Причини та наслідки. Створення ФРН та НДР 1949 р. Формування партійно-політичної системи в західній окупаційній зоні. Аленська програма. „Економічне диво 1950-х рр. та доктрина соціального ринкового господарства Л. Ерхарда. Зовнішня політика ФРН від доктрини Хальштейна (1955 р.) до нової східної політики В. Бранта (1972 р.). Прихід до влади уряду Г. Коля - Г-Д. Геншера (1983 р.). Об'єднання Німеччини: передумови, хід об'єднавчих процесів (1989 р.). 10 пунктів Г. Коля. Політичні, економічні, соціальні та психологічні проблеми єдиної Німеччини. Вибори 1998 р. та перемога Г. Шредера. Зовнішня політика ФРН у 1990-х рр. Політика А. Меркель. Зовнішня політика Німеччини.

Франція (1945-2020 рр.). Політичне, соціальне та економічне відродження Франції в період тимчасового режиму (1944-1947 рр.). Встановлення Четвертої республіки. Розпад французької колоніальної імперії. Причини кризи та падіння Четвертої республіки. П'ята республіка. Політична та соціальна сутність голлізму. Економічний та соціальний розвиток країни 1958-1968 рр. Відставка Шарля де Голля. Вибори 1968 р. Уряд Ж. Помпиду. Економічна та соціальна криза середини 1970-х рр. Уряд Жискар д'Естена. Президентство Ф. Міттерана. Уряд лівих сил. Перемога правих сил. Ж. Ширак. Повернення до влади соціалістів на чолі з Ф. Міттераном. Феномен співіснування президентів та урядів різної партійної належності у 1980-1990-х рр. Особливості внутрішньої та зовнішньої політики Ж. Ширака. Політика М. Макрона.

Італія (1945-2022 рр.). Італія після Другої світової війни. Перемога республіки. Конституція 1947 р. Італійське «економічне диво» та його соціальні аспекти. Італія і Спільний ринок. Політичне життя Італії у 1960-х – на початку 2000-х рр. Сучасна внутрішня та зовнішня політика Італії.

Країни Північної Європи. (Данія, Норвегія, Швеція, Фінляндія) 1945- 2022 рр. Повоєнне політичне полівіння та прихід до влади лівоцентристських сил на чолі з соціал-демократами. Прискорення економічного розвитку Скандинавських країн в 1950-60-х рр. Пріоритети їх зовнішньої політики. Економічні труднощі країн Північної Європи в 1970-х рр. Економічне пожвавлення середини 1980-х рр. Модель «шведського соціалізму» та її складові. Вступ Швеції та Фінляндії до ЄС (1995 р.) та НАТО.

Іспанія (1945-2022 рр.). Економічне та політичне становище країни після закінчення Другої світової війни. Проголошення Хартії іспанців (липень

1945 р.). Боротьба проти режиму Франко. Економічний та політичний розвиток Іспанії у 1950-70-х рр. Економічне піднесення 1960-х рр. Криза франкізму та смерть Ф. Франко (1975 р.). Початок політичної трансформації країни. Відновлення монархії. Демократизація суспільного життя, утвердження багатопартійності. Вступ Іспанії до НАТО (1982 р.) і ЄС (1986 р.). Зростання впливу правоцентристських політичних сил. Проблема автономістських рухів, баський та каталонський сепаратизм. Економічне пожвавлення др. пол. 1990-х рр. Посилення поміркованих тенденцій в стратегії й тактиці автономістських політичних сил. Зовнішня політика Іспанії.

Основні тенденції та особливості інтеграційних процесів у др. пол. XX-го – початку XXI ст. Основні тенденції міжнародних відносин країн світу у 1945-2022 рр. Політичні підсумки Другої світової війни. Повоєнне врегулювання в Європі.

Країни Центральної та Південно-Східної Європи (1945-2022 рр.). Встановлення радянського домінування. „Радянізація” східноєвропейських країн: основні фактори й напрямки. Перемога сталінської стратегії та утворення тоталітарних режимів. Утворення системи світового соціалізму. Побудова „підвалин соціалізму та виникнення кризових явищ (1950-ті рр.). Будівництво соціалізму й соціально-політичні кризи 1960-х рр. „Доктрина Брежнєва (обмеженого державного суверенітету). Поглиблення кризи авторитарно-тоталітарної системи в 1970-80-х рр. Демократичні „оксамитові революції та повалення комуністичних режимів.

Політична й економічна трансформація посткомуністичного суспільства, та основні тенденції сучасного розвитку Польщі, Чехії, Словаччини, Угорщини, Румунії, Болгарії, Югославії та нових південнослов'янських держав.

Країни Балтії (1945-2022 рр.). Радянізація Литви, Латвії та Естонії у 1944-1947 рр. Хрущовська відлига та національна політика. Утворення рухів на підтримку перебудови. Парламентські вибори 1990 р. Проголошення відновлення незалежності. Курс на завершення економічних реформ та інтеграція до ЄС та НАТО.

Країни Латинської Америки (1945-поч. XXI ст.). Процес одержавлення власності, націоналізація та її наслідки. Збереження латифундизму в сільському господарстві. Посилення демократичних та лівих тенденцій (1940-1950 рр.). Заснування Організації Американських держав (1948 р.). Посилення впливу США в Латиноамериканському регіоні. Активізація та наступ правих сил (кін. 1940-х-сер. 50-х рр.). Активізація лівих та реформістських сил в регіоні (кін. 1950-х-поч. 60-х рр.). Кубинська революція (1959 р.) та лівий радикалізм. Неоліберальний варіант модернізації суспільства, зрушення в соціальній структурі суспільства. Політика воєнно-диктаторських режимів Бразилії, Аргентини, Чилі. Політика модернізації в Мексиці. Демократичні зрушення в Латинській Америці у 1980-х рр. 1990 рр. – друга хвиля реалізації неоліберального варіанту модернізації, орієнтація на вільну ринкову економіку та скорочення державного регулювання. Основні тенденції розвитку країн регіону наприкінці XX – на початку XXI ст.

Розділ 3. АРХЕОЛОГІЯ УКРАЇНИ

Основи археології. Місце і роль археології серед інших історичних наук. Становлення археології як науки.

Проблеми діагностики археологічних залишків і взаємозв'язку між ними. Артефакти – джерела археологічного пізнання. Археологізація предметного світу, утворення артефактів. Екофакт і його значення для вивчення стародавніх суспільств. Поняття "археологічний комплекс".

Культурний шар. Планіграфія та стратиграфія. Типи археологічних об'єктів. Збереженість археологічних пам'яток.

Методологія та методика археологічних досліджень. Методологічні аспекти. Виділення об'єкта археології та пізнання його закономірностей - основа наукових досліджень в археології. Предмет археології, мета та задачі археологічних досліджень. Емпіричний рівень досліджень: фіксація та описання артефактів.

3.1. Кам'яний вік на території України. Пам'ятки кам'яного віку на території України. Періодизація. Абсолютний та відносний вік. Сучасні методи датування. Знаряддя праці їх еволюція. Кам'яна індустрія. Дослідження кам'яного віку в Україні. (В. Хвойко, П. Єфименко, І. Шовкопляс, В. Даниленко, С. Бібіков, В. Гладилін та ін.). Палеоліт. Визначення. Залюднення території України: знахідки давніх гомінід. Сучасні концепції антропогенезу у світлі цих знахідок. Соціологічні та антропологічні критерії відміни людини від високорозвинених мавп. Роль природних умов у становленні людини. Рушійні сили процесу антропогенезу, становлення виробництва та суспільства. Становлення фізичного типу людини – *Homo habilis*, *Homo erectus*, *Homo sapiens*. Архантропи. Палеоантропи. Неантропи. Проблема неандертальців. Розвиток палеолітичної культури на території України. Питання про час і шляхи заселення людиною південно-східної Європи.

3.2. Ранній палеоліт. Ашельська доба. Мустьєрська доба. Палеографічні умови. Динаміка розвитку матеріальної культури у ранньому палеоліті. Домобудівництво. Поховання. Зародження мистецтва, світоглядних уявлень. Локальні варіанти мустьєрської культури в Україні. Етапи в розвитку техніки обробки каменю. Типи кам'яних знарядь праці. Природне оточення, господарство і побут ранньопалеолітичної людини. Родова організація. Ашельські та мустьєрські стоянки України (Королеве, Кіік-Коба, Молодове та ін.).

3.3. Пізній (верхній) палеоліт. Геологічний вік, палеографічні умови. Нові прийоми обробки каменю. Основні групи, категорії та гили виробів з каменю. Розповсюдження пам'яток пізнього палеоліту на території України. Пізньопалеолітичні культурні області. Проблема утворення рас. Пізньопалеолітичні пам'ятки в Україні: Кирилівська стоянка, Межиріччя, Доброничівка, стоянки пізнього палеоліту на Дністрі, Волині, у Північно-західному Причорномор'ї. Проблема "археологічної культури" у відношенні до пізньопалеолітичних пам'яток. Культурні зони, культури та локальні варіанти пізнього палеоліту в Україні, їх зміст. Господарство і побут верхньопалеолітичної людини. Виділення господарсько-культурних зон за даними археології.

3.4. Мезоліт. Постльодовиковий період (перехід від плейстоцену до голоцену). Розселення людини у мезолітичну епоху. Загальна характеристика епохи мезоліту. Дослідження мезолітичних пам'яток в Україні. Періодизація мезоліту. Перехідний характер виробничих сил, господарства, пристосування людини до нових природних умов. Культурні провінції та археологічні культури в Україні.

3.5. Неоліт. Природа та тваринний світ в неолітичну епоху. Поняття «неолітична революція», її історичне значення. Мотичне землеробство. Скотарство. Промисли. Поява гончарства, інші види домашнього виробництва (ткацтво, обробка дерева та ін.). Початок гірничої справи. Нова техніка обробки каменю: шліфування, свердління, розпилювання. Знаряддя праці. Неолітичні могили. Виникнення нових форм світогляду. Позитивні знання неолітичної людини. Неолітичне мистецтво. Кам'яна Могила. Етнічні спільності кам'яного віку. Проблема початку етногенетичного процесу. Індоевропейська спільність на території України та її культура.

3.6. Енеоліт України. Загальна характеристика епохи раннього металу. Періодизація та хронологія. Трипільська культура. Характеристика раннього середнього та пізнього періодів Трипілля. Зв'язки з цивілізаціями Близького Сходу та Середземномор'я. Проблема походження та етнічної належності трипільської культури.

Пам'ятки типу Гумельниця. Культура кулястих амфор. Полгарська та баденська культури. Середньостогівська культура. Ямна культурно-історична область. Кемі-Обинська культура. Роль стародавнього населення України в історії Південно-східної Європи. Енеоліт України та індоевропейська проблема.

3.7. Епоха бронзи України. Історія досліджень. Періодизація та хронологія. Пам'ятки, матеріальна культура та етнічна приналежність племен середньостогівської, тшинецької, комарівської культур.

Пам'ятки пізньої бронзи. Білогрудівська культура. Культура Ноа. Катакомбна культурноісторична область. Характеристика регіональних культур (дніпро-донецької, азовської, інгульської тощо). Культура багатовадикової кераміки. Зрубна історикокультурна область. Скарби бронзових виробів. Поява залізних виробів. Пам'ятки сабатиновської культури. Мар'янівська та бондарихінська культури. Пам'ятки либідівського типу. Своєрідність етнічних процесів за доби бронзи. Виникнення політичних союзів та етнічних спільностей. Міграції. Війни. Культурні контакти.

3.8. Основи теорії етногенезу праслов'ян. Сучасний стан вивчення проблеми. Співставлення даних археології та лінгвістики Культури Лівобережжя (сосницька група) та проблема змішаного населення балто- слов'янської групи. Контакти з фракійськомовним населенням (чорноліська культура). Лісостепові культури Лівобережжя у світлі, лінгвістичних даних. Фінно-угорський масив. Північно-Причорноморська і райська група населення. Контакти праслов'ян. Сучасний стан індоіранської проблеми.

3.9. Ранній залізничний вік. Історія дослідження раннього залізного віку в Україні. Загальна характеристика раннього залізного віку. Хронологія та періодизація. Історія оволодіння виробництвом заліза. Технологія. Сиродутні горни. Ковальська справа. Розвиток землеробства. Поглиблення суспільного поділу праці. Номадизм. Широкий розвиток обміну між племенами. Посилення

майнової та соціальної нерівності. Війни. Основні риси етногенетичних процесів (етнічна асиміляція та інтеграція). Консолідація племен, появанародностей під власними іменами. Розклад первіснородових відносин. «Варварські» ранньокласові суспільства, їх взаємовідношення з цивілізаціями античного світу та Близького Сходу.

3.10. Передскіфський період. Кіммерійці. Писемні джерела про кіммерійців. Пам'ятки, матеріальна культура. Суспільний лад. Питання про етнічну та мовну належність кіммерійців. Населення лісостепової зони України в IX – на початку VII ст. до Р.Х. Чорноліська культура. Територія та хронологія. Пам'ятки. Питання походження та генетичних зв'язків з культурами попереднього часу. Етнічна належність носіїв чорноліської культури

3.11. Скіфський період. Античні писемні джерела про скіфів. Географія Скіфії за Геродотом. Племінний склад Скіфії. Скіфська археологічна культура. Загальні риси, «скіфська тріада» (зброя, поховальний обряд, «тваринний стиль»). Кургани скіфської знаті. Господарство та побут скіфів. Взаємовідносини з грецькими містами Північного Причорномор'я. Проблеми історіографії. Соціальна структура скіфського суспільства. Питання про скіфську державу. Племена та археологічні культури на території України у скіфську добу. Підгірцівська (милоградська). Юхнівська культури. Пам'ятки. Господарство. Неври. Таври.

3.12. Сармати. Античні автори про сармат. Етнічний та племінний склад сармат. Сарматські міграції, матеріальна культура. Сармати та античний світ. Поховання сарматської знаті та рядового населення на території України.

3.13. Археологія античних міст Північного Причорномор'я. Античний світ Північного Причорномор'я у системі ранньокласових суспільств. Історія дослідження античних пам'яток Північного Причорномор'я. Грецька колонізація, її характер та причини. Періодизація. Найважливіші грецькі держави Північного Причорномор'я. Історія античних держав за писемними джерелами. Соціальний лад. Археологічне вивчення Ольвії, Тіри, Херсонесу, міст Боспору. Вплив античної культури на місцеве населення Південно-Східної Європи та слов'ян. Археологія давніх слов'ян.

3.14. Слов'янська археологія. Джерельна база. Історія дослідження давньослов'янських археологічних пам'яток. Місце археології у дослідженні проблем етногенезу та ранньої історії слов'ян. Питання історіографії. Періодизація давньої історії слов'ян. Проблема етногенезу слов'ян. Основні етапи.

3.15. Політичні об'єднання східнослов'янських племен напередодні утворення Київської Русі. Археологічні пам'ятки Правобережжя. Поляни. Уличі. Пам'ятки слов'ян у західних районах України і на Прикарпатті. Волиняни (бужани, дуліби), хорвати, тиверці. Деревляни. Пам'ятки Лівобережжя. Сіверяни. Локальні особливості матеріальної культури північних племінних угруповань в'ятичів, радимичів, новгородських словен та ін. Сусіди східних слов'ян. Тюркські племена на півдні України. Алано-болгари. Хозари. Салтово-маяцька культура. Культура слов'ян.

3.16. Київська Русь. Історія та археологія. Історія дослідження давньоруських пам'яток. Розкопки давньоруських курганів та городищ в Україні. Роботи Д. Самоквасова, В. Хвойки, М. Біляшевського, Д. Яворницького та ін. Питання історіографії Київської Русі. Основні праці і концепції XIX – початку XX ст. (проблеми походження Київської Русі, «норманська теорія», її критика, проблеми періодизації). Археологічні дослідження давньоруських пам'яток у середині – другій половині XX ст.

Розділ 4

ІСТОРИЧНЕ ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО

Предмет і завдання історичного джерелознавства. Зародження та основні етапи розвитку історичного джерелознавства. Історичні джерела в античну епоху. Витоки українського джерелознавства. Києворуське, Галицько-Волинське, Литовсько-Руське, козацьке літописання.

Поява критики джерел. Спеціальні знання про джерела в добу Просвітництва. Історичне джерелознавство у Києво-Могилянській академії.

Розробка теорії та практики джерелознавства французькою історичною школою першої половини XIX ст. Джерелознавчі дослідження німецької класичної історіографії другої половини XIX ст. Л. фон Ранке та його школа. Позитивістська історіографія та визнання пріоритету джерел в історичному дослідженні. Історичне джерелознавство в Російській імперії XVIII-XIX ст.

Розвиток історичного джерелознавства в Україні у XIX – на початку XX ст. Розвиток історичного джерелознавства в Україні у 1917-1920-х рр. Ідеологізація історично-джерелознавчих досліджень у 30-х – 50-х рр. XX ст. Джерелознавчі дослідження в 60-х – 80-х рр. XX ст. Спеціалізовані історичні та джерелознавчі видання у 60-х – 70-х рр. XX ст. Перші навчальні посібники.

Джерелознавчі дослідження вчених української діаспори. «Реалістичний» та «ідеалістичний» напрямки в сучасній теорії джерелознавства.

Історично-джерелознавчі дослідження у незалежній Україні. Центри джерелознавчих досліджень.

Предмет і методологічні основи історичного джерелознавства. Поняття предмету історичного джерелознавства. Основні групи закономірностей, що складають предмет джерелознавства. Принципи методології джерелознавства.

Завдання та функції історичного джерелознавства. Теоретичні та практичні завдання історичного джерелознавства. Функції історичного джерелознавства.

Проблеми джерелознавчої термінології. Поняття «архівний документ», «історичне джерело».

Джерелознавчі проблеми історії України. Поняття джерела з історії України. Предмет джерелознавства історії України. Основні завдання джерелознавства історії України.

Структура історичного джерелознавства. Структура джерелознавства. Історіографія структури джерелознавства. Поняття структури джерелознавства. Макроструктура і мікроструктура джерелознавства. Історичне джерелознавство як комплексна система.

Джерелознавство в системі історичної науки. Зв'язок джерелознавства з історіографією, археографією, історичною географією, археологією,

документознавством, музеєзнавством, кодикологією, бібліографією та ін. спеціальними галузями історичної науки. Спеціальні історичні дисципліни в структурі джерелознавства.

Поняття історичного джерела. Визначення історичного джерела. Основні концепції історичного джерела: позитивістка, марксистська, неокантіанська та постмодерністська. Основні етапи існування історичного джерела. Об'єктивно-суб'єктивна природа джерела. Поняття «об'єктивності» та «суб'єктивності» у природі історичного джерела. Їх риси. Поєднання об'єктивних і суб'єктивних чинників у історичному джерелі.

Джерельна інформація. Зміст джерельної інформації. Основні різновиди джерельної інформації. Відкрита інформація. Закрита (латентна) інформація. Навмисно чи ненавмисно прихована інформація. Пряма або непряма (побічна) інформація. Актуалізована чи потенційна інформація.

Джерельна база історичних досліджень. Поняття «джерельної бази» історичного дослідження. Структура джерельної бази. Первісна (початкова) джерельна база. Реальна (актуалізована і потенційна) джерельна база.

Класифікація історичних джерел. Поняття класифікації джерел. «Природна» та «штучна» класифікації історичних джерел. Особливість класифікації історичних джерел як наукового методу. Поняття класифікації джерел у сучасному джерелознавстві. Завдання та значення класифікації історичних джерел. Основні принципи класифікації джерел. Класифікаційні ознаки і критерії класифікації джерел. Основні схеми і моделі класифікації джерел.

Методика пошуку, опрацювання і використання історичних джерел. Поняття методики історичного джерелознавства. Методи джерелознавчого дослідження: загальнонаукові, історичні, джерелознавчі. Основні етапи роботи з історичними джерелами.

Методика пошуку та виявлення джерел. Пошук опублікованих джерел по темі і його послідовність. Пошук неопублікованих джерел в архівних та інших документосховищах. Архівна евристика та її роль для історика.

Дослідження джерел. Джерелознавча критика. Правила науково-джерелознавчої критики. Методи джерелознавчої критики (загальнонаукові, міждисциплінарні, загальноісторичні, спеціальні джерелознавчі). Обов'язкові елементи аналітичної критики джерела. Синтетична критика історичного джерела (комплексу історичних джерел).

Методика роботи з масовими джерелами. Поняття «масових джерел». Ознаки та характерні риси масових джерел. Спеціальна методика аналізу масових джерел.

Основні групи історичних джерел. Поняття речового джерела. Його особливості. Основні підходи до групування та класифікації речових джерел. Поняття та особливості зображальних історичних джерел. Основні підходи та класифікаційні ознаки зображальних джерел.

Поняття та особливості усних історичних джерел. Міфологія та фольклор як рівні існування усної традиції передачі інформації. Загальний огляд усних джерел та їх класифікація.

Поняття лінгвістичного джерела. Загальна характеристика лінгвістичних джерел. Основні групи лінгвістичних джерел.

Поняття та особливості писемних джерел. Класифікаційні схеми групування писемних джерел.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Балух В.О., Коцур В.П. Історія середніх віків: У 2 т. Чернівці: Наші книги, 2011. Т. 2. Високе і пізнє Середньовіччя. 616 с.
- Борисенко В. Й. Курс української історії : з найдавніших часів до ХХ ст. : навч. посіб. для студ. вищ. закл. освіти. Вид. 2-ге. Київ: Либідь, 1998.
- Всесвітня історія: навч. посіб.; Б.М. Гончар та ін. Київ: Знання, 2011.
- Войтович Л. Галицько-волинські етюди. Біла Церква, 2011.
- Випробовуючи долю, гартуючи волю. Україна й українці в ХХ – на початку ХХІ ст. У 3-х кн. Кн. 1: Україна й українці в 1917-1939 рр. Київ, 2021.
- Грицак Я. Подолати минуле. Глобальна історія України. – К., 2021, 2022.
- Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації ХІХ –ХХ ст. Київ, 2019.
- Грушевський М. С. Всесвітня історія у короткому огляді: У 6 ч. Київ, 1996.
- Даниленко В.М. Всесвітня історія. Хронологія основних подій. Київ, 1997.
- Дипломатія на «межі світу»: міжнародні відносини та зовнішня політика Української держави (ХVІІ ст. – 1750-ті рр.). Авт. кол: В.Смолій, В.Степанков, В.Горобець, Т. Чухліб. Київ, 2016.
- Залізняка Л. Давня історія України. Київ, 2012.
- Зашкільняк Л. Сучасна світова історіографія. К., 2007
- Іванова Л.Г. Гетьманщина: політичні процеси і постаті. Київ, 2016.
- Історичне джерелознавство. Авт. кол: Я. С. Калакура, І. Н. Войцехівська, С. Ф. Павленко та ін. Київ, 2002.
- Історія південних і західних слов'ян: Підручник. Київ, 1987.
- Історія світової культури: Навч. посібник. Київ, 1994.
- Історія стародавнього світу: У 2 ч. Київ, 1972.
- Калакура Я. С. Українська історіографія. Київ, 2004.
- Колесник І. І. Українська історіографія. ХVІІІ – початок ХХ ст. Київ, 2000.
- Крижанівський О. П. Історія стародавнього Сходу. Київ, 1996.
- Крижанівський О. П. Історія Стародавнього Сходу : підручник. – 4-е вид., стер. – К.: Либідь, 2009
- Людина, суспільство, влада в давній та ранньомодерній Україні. Київ: Інститут історії НАН України, 2020.
- Нова історія. Ч. 1. 1640-1870 / За ред. О.Нарочницького. – К. : Вища школа, 1975. – 667 с.
- Новітня історія країн Західної Європи та Північної Америки, 1918-1945 рр. / за ред. М. Швагуляка. Львів: Афіша, 2008. 288 с.
- Новітня історія країн Західної Європи та Північної Америки, (1945 - початок ХХІ ст.) / за ред. М. Швагуляка. Львів: «Тріада плюс», 2011. 700 с.
- Плохій С. М. Походження слов'янських націй. Київ, 2015.

Плохій С. Остання імперія. Занепад і крах Радянського Союзу. Харків, 2019.

Потульницький В. А. Україна і всесвітня історія. Історіософія світової та української історії XVII-XX століть. - К., 2002.

Смолій В., Степанков В. Українська національна революція XVII ст.(1648-1676 рр.). Київ, 2009.

Терещенко Ю. Довге XIX ст. Спротив асиміляції. Київ, 2022.

Український Гетьманат: нариси історії національного державотворення XVII – XVIII ст. у 2-х кн. Київ: Інститут історії України НАН України, 2018.

Український Майдан, російська війна. Хроніка та аналіз Революції Гідності. Львів, 2021.

Шандра В., Аркуша О. Україна в XIX столітті: людність та імперії. Київ, 2022.

Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. Київ, 2005.

Ясь О. Історик і стиль. Визначні постаті українського історіописання у світлі культурних епох (початок XIX — 80-ті роки XX ст.): Монографія: У 2 ч. /за ред. В. А. Смолія. Київ, 2014.